

Gaul, Jerzy

„Polen-Österreich vom 16. bis 20. Jahrhundert. Ein Dokumentenführer”, Hanna Krajewska, Warszawa 1995 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 87/2, 474-475

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Zagadnieniem, któremu poświęcić można choćby niewielki *passus* w pracy o historii grup szkolnych, jest kwestia grup rówieśniczych istniejących w szkole — czy da się badać kariery ludzi opuszczających szkolne mury, a następnie funkcjonujących razem, popierających się w społeczności pozaszkolnej, istnienie patriotyzmów lokalnych? Czy widać jakieś wyraźne zwiększenie bądź zmniejszenie liczby uczniów na przykład w okresie wojen (szkoła jako miejsce azylu itp.)?

Zdaję sobie sprawę, że problemy i pytania można jeszcze mnożyć. Nie wpływa to jednak w żadnym stopniu negatywnie na ocenę recenzowanej pracy. Książka Krzysztofa Stopki należy do wyjątkowych. Ilość zebranego materiału dotyczącego szkolnictwa średniowiecznego w Polsce, oryginalne ujęcie funkcjonowania szkoły średniowiecznej i historii grup szkolnych może być doskonałym punktem wyjścia do dalszych studiów, dyskusji i przemyśleń.

Adam Fijałkowski

Hanna K r a j e w s k a, *Polen-Österreich vom 16. bis zum 20. Jahrhundert. Ein Dokumentenführer*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie. Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung in Wien, Warszawa 1995, s. 201.

Losy akt austriackich układają się w Polsce w osobliwy sposób. Dokumenty władz rosyjskich i niemieckich, pozostających z państwem polskim często we wrogich stosunkach i okupujących ziemie polskie, są obiektem inwentaryzacji i wnikliwych studiów. Dokumenty innego sąsiada i zabójcy, Austro-Węgier, nie miały tego szczęścia. Wiele zespołów nie doczekało się do dzisiaj opracowania i zalega w nieładzie regały archiwalne, niewiele wiadomo również o skali wzajemnych kontaktów. Badaczy zajmujących się aktami austriackimi i stosunkami polsko-austriackimi cieszy każda inicjatywa zmieniająca ten smutny stan rzeczy. Praca Hanny K r a j e w s k i e j jest zwiastunem oby lepszych czasów.

Opracowanie zostało pomyślane przez autorkę jako „pomoc dla badań nad stosunkami polsko-austriackimi. Jest również rejestracją zespołów, w których dane zagadnienie można znaleźć”. W części wstępnej autorka przedstawia historię związków między Austrią (pod pojęciem tym rozumie ziemie znajdujące się pod panowaniem Habsburgów) i Polską rozpoczynających się już w XIV w. Wbrew oczekiwaniom, że dokumenty dotyczące stosunków polsko-austriackich znajdować się będą tylko w archiwach Polski południowej i w Warszawie okazało się, że w większości polskich archiwów natrafić można na informacje świadczące o kontaktach z Austrią. Przewodnik uwzględnił tylko archiwa państwowe podlegające Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (łącznie 63 archiwa). Niewykluczone zatem, że w pozostałych archiwach kryją się równie interesujące materiały warte rozpoznania w przyszłości. Do pracy dołączono indeks osobowy, indeks miejscowości, indeks rzeczowy, a także spis literatury oraz faksimile ciekawszych dokumentów.

W „Przewodniku” uwzględniono trzy rodzaje dokumentów. Są to, po pierwsze, akta wytworzone przez austriackie władze w XIX i XX w. i należące do polskiego zasobu aktowego; pochodzą z zespołów takich jak k.k. österreichische Ministerien 1848-1918, wojskowe urzędy i instytucje z I wojny światowej (np. Militärgeneralgouvernement in Polen, XI Korpskommando in Lemberg 1774-1918). Następną grupą akt są materiały wytworzone w czasie rządów austriackich w południowej części Polski: z lat 1525-1740 na Dolnym Śląsku i 1772-1918 w Galicji. Wreszcie idą akta dotyczące stosunków polsko-austriackich. Autorka pod tym pojęciem rozumie „wszelkie kontakty i relacje pomiędzy obu państwami i narodami” od XIV do XX w. Akta z czasów I Rzeczypospolitej dotyczą kontaktów dyplomatycznych i handlowych, natomiast dokumenty z okresu rozbiorów formalnie odnoszą się do stosunków austriacko-pruskich i austriacko-rosyjskich, a w rzeczywistości mówią o ruchu granicznym, sprawach paszportowych, pracach sezonowych, szpiegach.

Konstrukcja „Przewodnika” opiera się na archiwach, w których znajdują się akta dotyczące stosunków polsko-austriackich, ułożonych alfabetycznie według nazw miejscowości. W opisie archiwum podano najważniejsze informacje dla potencjalnego użytkownika: rodzaj archiwum, adres, telefon, nazwisko dyrektora, możliwość kopiowania, godziny otwarcia pracowni, liczba zespołów, literatura. Natomiast zespoły zostały ułożone przez autorkę według schematu przyjętego w polskich informatorach, a więc akta samorządowe, administracja państwowa, administracja specjalna, instytucje sprawiedliwości, szkolnictwo, akta wojskowe, akta gospodarcze, akta bankowe, akta wyznaniowe, akta towarzystw społecznych i kulturalnych, akta podworskie, zbiory i spuścizny. Ciągła numeracja zespołów kończy się na 112. Pamiętać trzeba wszakże, że autorka pojęciem „zespołu” posługuje się w sposób umowny. Ze względu na objętość zespołów ograniczyła ich liczbę. Jeśli w danym archiwum występowało kilka zespołów posiadających tego samego typu akta, np. samorządowe, utworzono z nich jeden, uwzględniając nazwy wszystkich miejscowości, policzono łącznie metry i podano daty krańcowe. Tytuł występuje w nawiasie prostym, (np. c. i. k. Komenda powiatowa w Olkuszu, Miechowie), tytuł oryginalny pisany jest bez nawiasów, a tłumaczenie w nawiasie okrągłym (np. K. u. k. Kreiskommando in Olkusz und Miechów). Ograniczeniu temu poddano następujące zespoły: akta miast, gmin, starostw, sądów, notariuszy, akta szkolne, kas oszczędności, klasztorów, księgi metrykalne. Utrudnia to niewątpliwie orientację w zespołach, chociaż można zrozumieć powody tej decyzji.

Korzystający z „Przewodnika” poświęcą z pewnością najwięcej uwagi zawartości zespołów. W opisie zespołów podano typowe elementy: nazwę zespołu, krańcowe daty, rozmiar, pomoce archiwalne, zawartość oraz publikacje dotyczące zespołu. W punkcie najbardziej interesującym historyka, czyli w zawartości zespołu, autorka ograniczyła się do „bardzo ogólnego opisu z wypunktowaniem dat dotyczących stosunków polsko-austriackich”. Po części wynikało to z faktu bardzo ogólnikowej charakterystyki zespołów w inwentarzach, na których opiera się „Przewodnik”. Nie pozwalają one na stwierdzenie, co rzeczywiście znajduje się wewnątrz. W związku z powyższym w opisie zawartości zespołów znajdują się bardzo ogólne i wrywkowe informacje o aktach w rodzaju — korespondencja, akta finansowe, rozporządzenia, akta wojskowe, policyjne, osobowe itp. Poszczególne dokumenty wymagają dokładnego przebadania. Jest to jednak zadanie nie dla archiwisty, lecz dla historyka.

Praca Hanny Krajewskiej obejmuje zespoły znajdujące się wyłącznie w archiwach na terenie państwa polskiego. Pamiętać trzeba wszakże, że I Rzeczpospolita zajmowała znacznie szersze obszary, wchodzące m.in. do dzisiejszej Ukrainy. Postulować można rozszerzenie w przyszłości „Przewodnika” na tamtejsze archiwa i przechowywane w nich liczne dokumenty. Z drugiej strony nie można zapominać o polonikach znajdujących się w Austrii. Jesteśmy w tej szczęśliwej sytuacji, że pierwszy krok w kierunku uchwycenia zasięgu relacji austriacko-polskich został poczyniony po polskiej stronie, za co należy wyrazić podziękowanie autorce.

Jerzy Gaul

Karen L a m b r e c h t, *Hexenverfolgung und Zauberprozesse in den schlesischen Territorien*, Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien 1995, s. 612.

Ogromne zainteresowanie, jakie od lat budzi fenomen prześladowań czarownic (porównywany ostatnio do Holocaustu ze względu na masowość eksterminacji), zaowocowało od czasów Julesa M i c h e l e t a dziesiątkami rozpraw i studiów. Zwłaszcza ostatnie lata przyniosły liczne bogate faktograficzne i teoretyczne prace, które dystansując się od przedwojennych trendów (m.in. od teorii M. A. M u r r a y) ukazały całą złożoność problematyki związanej ze zjawiskiem tzw. *Hexenwahn*, jednocześnie uznając je za specyfikę transformacji czasów nowożytnych (m.in. A. B a u m - g a r t e n, W. B e h r i n g e r, A. B l a u e r t, Ch. L a r n e r, H. D i e n s t, R. v o n